

JAN Z KLUCZBORKA (**Joannes de Cruczburg, Cruczburg, Cruczendorf**) – filozof, teolog, ur. ok. 1370 w Kluczborku, zm. ok. 1436 we Wrocławiu.

Po ukończeniu szkoły parafialnej w Kluczborku J. udał się ok. 1386 na studia uniwersyteckie do Pragi, gdzie w 1389 uzyskał stopień bakałarza na Wydziale Artium, a w 1397 został promowany na magistra artium przez Jana z Ziębic (Münsterberg). W 1396 zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu Praskiego, ale nie wiadomo, czy uzyskał w tym zakresie jakiś stopień. Do Krakowa przybył ok. 1401 na odnowiony przez króla Władysława Jagiełłę Uniwersytet Krakowski i rozpoczął wykłady i ćwiczenia na Wydziale Artium. Uposażenie J. miała stanowić fundacja braci Piotra i Jana Szafranców. W 1404 J. został dziekanem Wydziału Artium i kontynuował prace nad statutami wydziału rozpoczęte przez swego poprzednika Andrzeja z Malborka.

Działalność J. na Wydziale Artium oraz przebieg jego studiów na Wydziale Teologii i uzyskane przez niego stopnie można odtworzyć na podstawie własnoręcznie pisanego kodeksu zawierającego sporo danych autobiograficznych (zachowany w Bibliotece UW, sygnatura I Q 376, niegdyś będący własnością biblioteki klasztoru kanoników regularnych, o czym świadczy nota na górnym marginesie pierwszej karty pisana ręką z XV w.: „Liber monasteri beatae Mariae Virginis in Arena Wrat”). Na podstawie mów promocyjnych i kwestii egzaminacyjnych autorstwa J. zawartych w tym rpsie można stwierdzić, że J. działał na Wydziale Artium do 1410 (może nawet do 1412), studiując równocześnie teologię (prawdopodobnie od 1407); w 1410 był już bakałarzem teologii (*baccalaureus biblicus*). Rozpoczynając w 1410 wykłady Biblii wstępem do Listów św. Pawła powiedział, że przechodzi ze szkoły Arystotelesa do szkoły Chrystusa. Mowy promocyjne i kwestie egzaminacyjne związane z działalnością J. na Wydziale Artium Uniwersytetu Krakowskiego opublikował K. Wójcik (MHFS 17 (1973), 207–250).

J. jest jednym z pierwszych, którzy studia teologiczne odbyli na Uniwersytecie Krakowskim. Jako bakałarz teologii wygłosił w 1410 kazanie na cześć króla Władysława Jagiełły z okazji jego zwycięstwa pod Grunwaldem; kazanie to wraz z omówieniem treści opublikowała Z. Budkowa (*Mediaevalia*, 1960, 159–176). *Sentencje* Piotra Lombarda wykładał w latach 1413–1415 (wynika to z datowanych *Principium* do ksiąg I i IV). W wykładzie wstępnym

do I księgi *Sentencji* rozważa zagadnienie poznania istnienia Boga i zrozumienia współmożliwości jedyności istoty ludzkiej z troistością osób. Stawia pytania: czy możemy ludzkim intelektem poznać istotę Boga i czy istnienie Boga jest przez się oczywiste? J. stoi na stanowisku, że przez wiedzę w sposób naturalny naszemu intelektowi wszczepioną w życiu ziemskim człowiek nie może poznać istoty Boga i osiąść doskonałej wiedzy o Nim. Odnośnie stwierdzenia oczywistości istnienia Boga przyjmuje, że zdanie „Bóg istnieje” jest oczywiste przynajmniej dla mędrców.

J. wykładał na Wydziale Teologii Uniwersytetu Krakowskiego do 1423, kiedy otrzymał insygnia doktorskie z rąk swoich dawnych prof.: Franciszka z Brzegu i Mikołaja Pyzera, o czym dowiadujemy się z rekomendacji Pisma Świętego wygłoszonej przy tej okazji przez J.: „Et sic est finis huius recomendationis Sacrae Scripturae Anno Domini 1423 pro docturato [!]” (recepto Magistri Johannis Cruczburg a Magistro Francisco et a Magistro Nicolao Pyser in die Sancti Francisci in studio Cracoviensi – rps ArBUWr I Q 376, f. 117r).

J. spełniał już wcześniej warunki potrzebne do uroczystego wręczenia insygniów doktorskich – już w 1418 był licencjatem teologii, co w praktyce równało się doktoratowi. Insygnia otrzymał już jako kanonik kolegiaty św. Floriana, a kanonię tę, dającą wysokie uposażenie, otrzymał w 1422. Jako wykładowca teologii J. troszczył się o poziom wykształcenia kandydatów przygotowujących się do święceń kapłańskich, czego dowodem jest traktat *De Missa et horis canonicis* napisany ok. 1413, w którym podaje wyjaśnienia znaczenia poszczególnych części mszy św. (zachowany w rpsie ArBUWr I Q 167; w tym samym rpsie znajduje się niedokończony traktat J. *De officio Missae*). We wstępie do traktatu *De Missa [...]* J. napisał, że podczas egzaminów stwierdził ignorancję u kandydatów do święceń kapłańskich i dlatego postanowił ten traktat napisać.

Ze spuścizny J. z okresu jego działalności pedagogicznej na Wydziale Teologicznym dotychczas opublikowano tylko *Principium* do Listów św. Pawła z 1410 oraz *Principium* do I księgi *Sentencji* Lombarda z 1413 (wyd. K. Wójcik, w: tenże, *J. z Kluczborka*, 137–172). Inne pisma J. pozostają w rpsach (w znacznej części znajdują się w Bibliotece UWr). Ostatnią wzmianką o pobycie J. na Uniwersytecie Krakowskim jest akt promocji na doktora teologii

w 1423. Co było powodem odejścia J. z Uniwersytetu Krakowskiego i to w chwili, gdy posiadał najwyższy stopień naukowy – doktorat teologii – oraz godność kanonika św. Floriana, pozostaje tajemnicą. Po odejściu z Krakowa przebywał przez jakiś czas w rodzinnym Kluczborku, gdzie powołał fundację na rzecz synów swojej siostry Urszuli, a następnie udał się do Wrocławia do klasztoru augustianów na Piasku i tam pozostał do końca życia, służąc zapewne pomocą młodemu opatowi Jodokowi z Głuchołazów – wykonawcy testamentu J., który pozostawił niemal wszystkie swoje rpsy oraz pieniądze klasztorowi augustianów na Piasku (wynika to z komunikatu zamieszczonego w kronice klasztornej).

Na podstawie traktatów (zawartych w rpsach), z których J. korzystał na Wydziale Artium w Pradze i w Krakowie, można stwierdzić, że w filozofii reprezentował poglądy umiarkowanego nominalizmu szkoły burydanowskiej, o czym świadczy jego komentarz do *Analitik wtórych* Arystotelesa (zawarty w rpsie biblioteki w Erfurcie – Ampl. Fol. 333) z XIV/XV w., oparty na komentarzu Jana Burydana, jak również komentarz do *Polityki* Arystotelesa autorstwa Henryka z Oyty, w rpsie o praskiej proveniencji (obecnie w ArBUWr, sygnatura IV Q 51). W wykładach Biblii opierał się na komentarzach Piotra z Tarantazji i Mikołaja Gorrana, natomiast w wykładach *Sentencji* Piotra Lombarda łączył poglądy różnych autorów – reprezentujących zarówno *via antiqua*, jak i *via moderna*, o czym świadczą jego glosy i kwestie pozostawione w kodeksie BJ 1752.

J. Fijałek, *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku*, Kr 1898; K. Miaskowski, *Beiträge zur Krakauer Theologengeschichte des XV Jahrhunderts. Aus Breslauer Handschriften*, Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie 13 (1899), 479–499; K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w pierwszej dobie jego istnienia*, Nasza Myśl Teologiczna 2 (1935), 30–47; Z. Budkowa, *Mowa mistrza J. z Kluczborka na cześć króla Władysława Jagiełły*, w: *Mediaevalia. W 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*, Wwa 1960, 159–176; R. Ligacz, *J. z Kluczborka*, Kwartalnik Opolski 27 (1961), 3–18; M. Markowski, *Wykład wstępny Andrzeja z Kokorzyna*, MHFS 2 (1962), 3–51; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV*

wieku i początkach XVI wieku, Wr 1966; M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wr 1970; K. Wójcik, FPS 143–144; tenże, *J. z Kluczborka*, MHFS 15 (1971), 73–150; tenże, *Mowy promocyjne i kwestie egzaminacyjne wygłoszone przez J. z Kluczborka na wydziale artium Uniwersytetu Krakowskiego w początkach XV w.*, MHFS 17 (1973), 207–250; K. Wójcik, *J. z Kluczborka. Filozof i teolog Uniwersytetu Krakowskiego*, Lb 1995.

Kazimierz Wójcik